

Серія «MAGNUM OPUS»

Троллоп Ентоні

Т 75 Наглядач / Ентоні Троллоп ; пер. з англ. Мирослав Томащук. – Львів : Видавництво «Апріорі», 2025. – 208 с.

ISBN 978-617-629-929-5

До книги увійшов роман «Наглядач» пера одного з найуспішніших і найталановитіших англійських письменників Вікторіанської доби, сучасника Дікенса й Текерея, Ентоні Троллопа.

Події твору відбуваються у вигаданому письменником графстві Барсетшир, головним містом якого є Барчестер. Автор майстерно й оригінально зображує життя, побут і звичаї священнослужителів англійської церкви, які разом із поміщиками відігравали провідну роль у тодішній Англії. Твір цікавий насамперед розкриттям психологізму головних героїв, яскравим змалюванням їхніх особистих стосунків, соціальної поведінки на тлі зображуваної епохи. Роман є першою частиною знаменитого циклу «Барсетширських хронік».

Українською мовою перекладено вперше.

Для всіх поціновувачів класичної літератури.

УДК 821.111(410)-31

Переклад зроблено за виданням:

The Warden by Anthony Trollope / Vintage Classics, London, 2012

ISBN 978-617-629-929-5

© Томащук М., переклад, 2025

© Гумецька М., обкладинка, 2025

© Видавництво «Апріорі», 2025

РОЗДІЛ 1

Богадільня Гірама

Преподобний Септимій Гардінг уже кілька років служив священником у катедральному місті... Назвемо його Барчестером. Якби ми тут згадали Веллс або Солсбері, Ексетер, Геррефорд чи Глостер, хтось міг би запідозрити якийсь особистий мотив, а оскільки наша байка оповідатиме переважно про високі чини священницького сану згаданого містечка, ми занепокоєні, аби читачі, бува, не запідозрили когось конкретного. Уявімо собі, що Барчестер – це тихе містечко на заході Англії, яке вирізняється радше красою свого собору і древністю пам'яток, аніж якимось комерційним добробутом. Уявімо собі, що сам собор розташований у західній околиці Барчестера, що за еліту там єпископ, настоятель і каноніки разом із їхніми дружинами й доньками.

Містера Гардінга занесло в Барчестер ще в молодості. Славний голос і любов до сакральної музики прирекли його на багаторічну службу в легкому, але не надто високооплачуваному сані молодшого каноніка. Коли виповнилося сорок, невеличка парафія в околиці містечка додала і роботи, і виплат, а в п'ятдесят він заступив на службу в соборі в сані дяка.

Одружився містер Гардінг ще замолоду і став батьком двох доньок. Старша, Сьюзен, народилася невдовзі після вінчання. Друга, Елеонора, – аж через десять років.

На час знайомства з нашими читачами містер Гардінг був дяком Барчестера й мешкав там разом зі своєю молодшою двадцятичотирирічною донькою. Овдовів він рано, а старшу доньку видав заміж за сина єпископа майже одразу, як його призначили дяком.

Тоді в Барчестері багато хто спокусився нарікати, що якби не доньчина врода, містер Гардінг так би й залишився звичайним каноніком. Та, вочевидь, тут ця Спокуса, як-то часто буває, виявилася брехливою: хоч містер Гардінг був звичайним каноніком, важко було знайти когось ще більш шанованого серед церковної братії. А перед тим, як звинувачувати містера Гардінга у призначенні на посаду дяка через дружбу з єпископом, та ж Спокуса підбурювала людей хулити єпископа за те, що так довго нічого не робить для свого друга містера Гардінга. Хай там як, а якихось дванадцять років тому Сьюзен Гардінг вийшла заміж за преподобного доктора Теофілія Грентлі, сина єпископа, архідіякона Барчестерського і владикау Пламстедського. Через кілька місяців її батько став дяком Барчестерського собору. Ця посада, наче так і мало бути, стала подарунком від єпископа.

А зараз варто розтлумачити деякі обставини, що стосуються сану дяка. 1434 року в Барчестері помер такий собі Джон Гірам, який нажив статків на торгівлі вовною, а будинок, в якому помер, разом із кількома лугами і дворами на околицях містечка, що їх досі називають Межами Гірама і Паєм Гірама, заповів для догляду за дванадцятьма шаповалами, що народилися, вирости і прожили в Барчестері. А ще він розпорядився збудувати для них богадільню з резиденцією для наглядача, який теж щороку отримуватиме певну суму з доходів від оренди вже згаданих паїв. Ба більше, Гірам, не бажаючи порушувати душевного спокою, заповів, щоби дяк собору міг мати можливість заступити на службу наглядачем богадільні, якщо єпископ його затвердить.

З того дня й понині богадільня жила й процвітала... чи то пак богадільня жила, а маєтності процвітали. Шаповальний промисел у Барчестері звівся нанівець, тож єпископ, настоятель і наглядач, які по черзі заселяли мешканців богадільні, почали записувати туди когось зі своїх. Тепер привілей діставався замореним садівникам, підупалим копачам і вісімдесятилітнім паламарям, які радо поселялися в таке помешкання і приймали щоденну виплату розміром в один шилінг і чотири пенси, яку їм заповів Джон Гірам. Раніше, однак – років так за п'ятдесят до

теперішніх подій – їм виплачували лише шість пенсів на день, а снідали й вечеряли всі за одним столом із наглядачем, суворо дотримуючись останньої волі Гірама. Та пізніше такі порядки розцінили незручними, і щоб не вгоджати ані наглядачу, ані старцям, за згоди всіх сторін, зокрема єпископа й муніципалітету Барчестера, було вирішено виплачувати старцям один шилінг і чотири пенси.

Ось у таких умовах проживало дванадцятьох старців Гірама, коли містера Гардінга призначили наглядачем. Якщо старці на такі умови не мали причин нарікати, то про наглядача вже годі й казати. Паї, на яких в часи Гірама косили сіно на корм коровам, тепер обросли рядами будинків. Вартість маєтностей зростала з року в рік, зі століття в століття, і ті, хто бодай щось про них знав, вважали, що вона приносить дуже непогані гроші. Той же, хто не знав нічого, вважав, що гроші там просто казкові.

Управителем тих маєтностей був один джентльмен із Барчестера, котрий за сумісництвом був ще й скарбником єпископа. Батько й дід того чоловіка теж працювали скарбниками єпископів Барчестерських і теж господарювали на землях Джона Гірама. Чедвіки нажили собі доброї слави в Барчестері. Їх поважали єпископи, настоятелі, каноніки і дяки, ховали їх на території собору, а громада Барчестера не вважала їх ні пожадливіми, ні суворими – вони спокійно жили собі в затишному будинку, залишаючись шанованими серед парафії. Теперішній містер Чедвік був гідним пагоном дерева свого гідного роду, тож орендарі земель Гірама і неозорих володінь єпархії тішилися нагоді мати справу з таким достойним і великодушним управителем.

Багато-багато років (архіви самі не знають скільки; певно, ще з часів, коли волю Гірама вперше виконали повністю) управитель або господар виплачував прибутки з володінь наглядачу, а вже той розподіляв виплати серед мешканців богадільні. Собі ж наглядач залишав решту від розподілу. Бували часи, коли паї затоплювало повенями і з них не було ніякого врожаю, і тоді бідолашний наглядач не отримував нічого, а лише скнів у порожньому домі. У такі часи наглядачу ледве вдавалося роз-

поділити виплати між своїми дванадцятьма підопічними. Та поступово все змінювалося: паї осушували, на межах між ними виростили будинки, і тоді наглядачі справедливо виплачували собі всі збитки, яких зазнали в часи лихоліть. Бідняки ж отримували своє і в лихоліття, тож у хороші часи на більше годі було сподіватися. Ось так виплати наглядача зростали, яскрава резиденція, прибудована до богадільні, розбудовувалася і ставала дедалі чепурнішою, а посада наглядача перетворилася на найжаданішу синекуру в нашій церкві. Тепер посаду наглядача єпископ віддав у подарунок, і хоча раніше настоятель і капітул мали свої позиції щодо цього, їм було вигідніше допустити на посаду багатого дяка, призначеного єпископом, аніж самим призначати якогось бідняка. Виплати дякові Барчестерському становили вісімдесят фунтів на рік. На посаді наглядача богадільні сума зросла до восьми сотень, і це не враховуючи вартості будинку.

Барчестером поповзли чутки, дуже обережні чутки, дуже нечисленні, та й зовсім нечасті, що прибутки з майна Джона Гірама розподіляють несправедливо. Від тих чуток було ні холодно ні жарко, та все ж люди шепотілися, і це доходило до містера Гардінга. Таку вже він мав репутацію в Барчестері, таким шанованим був, що одне лише його призначення вгамувало всі чутки, голосніші від тих, що їх раніше можна було почути. Та містер Гардінг був чесним і справедливим і тому, відчувши, що в тих чутках може зачітисся правда, оголосив про намір додати до щоденних виплат кожного старця по два пенси, і так виплатити їм із власної кишені шістьдесят два фунти одинадцять шилінгів і чотири пенси. Однак, ідучи на такий крок, наглядач неодноразово чітко пояснював підопічним, що ця обіцянка стосується лише його і що він не може обіцяти за своїх наступників, а тому ці два пенси варто розглядати як подарунок особисто від нього, а не від фонду. Хай там як, а більшість пожильців богадільні були старші від містера Гардінга, тому їх цілком влаштували такі гарантії додаткових виплат.

Такий щедрий крок містера Гардінга отримав опір. Містер Чедвік м'яко, але вперто відраджував його, а суворий зять Гар-

дінга, архідиякон, єдиний, хто вселяв у містера Гардінга страх, наполегливо... ні... люто виступив проти таких нерозумних поступок. Та наглядач повідомив богадільню про своє рішення раніше, ніж архідиякон встиг втрутитися, тож справу було зроблено.

Богадільня Гірама – так називають той притулок – доволі яскрава споруда. Вона показує правильні смаки, що в ті дні надихали церковних зодчих. Стоїть на берегах потічка, що протікає неподалік території собору в найвіддаленішій від містечка частині. Дорога на Лондон пролягла через потічок чепурним аркоподібним містком, з якого чужинець міг побачити вікна кімнат старих мешканців богадільні, розділені контрфорсом. Поміж потічком і будівлею тягнеться широка стежка з гравію, завжди охайно обкошена і доглянута. На кінці стежки під парпетом на підході до моста стоїть велика зачовгана лавка, на якій у хорошу погоду завжди зустрінете трьох-чотирьох пожильців богадільні Гірама. Далі від мосту, за рядом контрфорсів, за річкою, що несподівано вигинає своє русло, видно чарівні еркери будинку містера Гардінга і його охайно підкошений газон. Вхід до богадільні розташований з боку дороги на Лондон. На шляху стоїть масивна брама під здоровенною кам'яною аркою. Можна було б подумати, що для захисту дванадцяти старців немає потреби встановлювати аж таку браму, але вона чудово доповнює пристойний вигляд притулку Гірама. За цим входом, який відчиняють для всіх охочих з шостої ранку до десятої вечора і так само для всіх зачиняють опісля, – хіба що треба подзвонити у здоровенний, не знати як підвішений середньовічний дзвін, руків'я до якого не знайде жоден непроханий гість, – видніються шість дверей до помешкань старців, а ще трохи далі – невеликий залізний щит, через який уже більш щасливі представники барчестерських еліт дістаються до Елісію помешкання містера Гардінга.

Містер Гардінг невисокий чоловік, якому вже під шістьдесят, та вік майже не лишив на ньому слідів. Волосся його сірувате, але ще не сиве, очі напрочуд м'які, але ясні й чисті, хоча окуляри з двома скельцями, що звисають з руки, коли не сидять

на носі, дають зрозуміти, що вік таки позначився на зорі. Руки його ніжно-бліді, долоні і стопи дрібні. Одягнений у чорну рясу, чорні бриджі, чорні гамаші й чорну хустку на шиї, яка чомусь так обурює декого з його аж надто ділових братів по службі.

Навіть найпалкіші шанувальники містера Гардінга не назвуть його працьовитим. Обставини його життя не вимагали від нього такої риси. Та й неробою його все ж не назвеш. Заступивши на службу дяком, містер Гардінг опублікував збірку давньої церковної музики, яка втілила в собі все найкраще, що тільки є в пергаменті, друкарстві і позолоті, а також кілька трактатів про Перселла, Кротча та Нареса. Гардінг значно поліпшив барчестерський хор, який під його орудою тепер може змагатися з будь-яким собором в Англії. Зі служб собору дяк брав собі більшу, аніж належалося, частку, а також щодня грав на віолончелі для публіки, яку вдавалося зібрати. *Faute de mieux*¹ – то й без публіки грав.

Мусимо сказати про містера Гардінга ще дещо. Як уже було зазначено, заробляв він вісімсот фунтів на рік, а за сім'ю йому була одна донька. Попри це гроші у нього не надто велися. Пергамент і позолота «Церковної музики Гардінга» коштували більше, ніж можна було б подумати. Справжню ціну знають тільки автор, видавець і преподобний Теофілій Грентлі, який аж ніяк не такий марнотрат, як його тесть. А ще містер Гардінг нічого не жаліє доньці, для якої утримує карету з парою поні. По правді, то наглядач щедрий до всіх, а особливо до тих двадцяти старців під своїм опікунством. Поза сумнівом, з такими виплатами містер Гардінг, як він сам каже, мав би бути вищим від усього світу, але хай там як, а піднятися вище архідиякона Теофілія Грентлі наглядач не зможе, бо ж постійно в боргу перед своїм зятем, котрий, певною мірою, взяв на себе фінансові клопоти дяка.

¹ А як не було нічого кращого (фр.). – Тут і далі прим. пер.

РОЗДІЛ 2

Барчестерський реформатор

Ось уже десять років містер Гардінг служить дяком у Барчестері, а чутки про справи маєтностей Гірама знову, на жаль, звучать на повен голос. Не те щоб хтось нарікає на прибутки містера Гардінга, якими він так тішиться, та й посаді його ніхто не заздрить, але про таке зараз говорять у різних куточках Англії. Затяті політикани з Палати громад заявляють, ба навіть обурюються, що зажерливі душпастирі англіканської церкви привласнюють багатства добродійців, які колись заповіли їх на догляд за старими й освіту для молоді. Справу богадільні Сент-Кросу навіть довели до державних судів, а боротьбі містера Вістона з Рочестера заходилися висловлювати співчуття й підтримку. Вже навіть кажуть, що треба запровадити перевірки.

Містер Гардінг, котрий має кришталево чисту совість і ніколи б не подумав, що присвоїв собі бодай фунт зі спадку Гірама, у цій справі став на бік церкви разом зі своїм другом єпископом і зятем архідияконом. Архідиякон доктор Грентлі не збирався мовчати. Він дружить із сановниками Рочестерського капітула і написав у пресу не одного листа щодо гучної справи доктора Вістона, завдяки чому, як гадають його прихильники, практично залагодив питання. А ще його знають в Оксфорді як автора памфлету «Sacerdos»¹ про графа Гілдфорда із Сент-Кросу, в якому чітко сказано, що за теперішніми звичаями не обов'язково коритися волі благодійника буквально, а інтереси церкви, якою той благодійник так переймався, полягають у тому, щоб дати їй єпископам можливість самим винагороджу-

¹ Священник (лат.).